

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ЛОЩИХІН Олександр Миколайович - доктор юридичних наук, професор, декан юридичного факультету Академії муніципального управління

В статті розглядаються проблеми теорії функцій сучасного конституційного права. Аналізуються характерні ознаки функцій конституційного права. Формулюється визначення поняття функцій сучасного конституційного права як основних напрямків та видів впливу конституційного права на політичні та інші найважливіші суспільні відносини в економічній, соціальній, культурній (духовній) та інших сферах життя та діяльності суспільства та держави.

Ключові слова: конституційне право; функції конституційного права; джерела конституційного права; система конституційного права; інститути конституційного права; норми конституційного права.

Приоритетне місце у системі права будь-якої держави займає конституційне право. Своєрідність конституційного права полягає насамперед у тому, що воно відіграє основоположну та провідну роль щодо інших галузей національного права. Це, у свою чергу, визначається відповідним значенням та характером тих суспільних відносин, на регулювання яких спрямоване конституційне право як динамічна система. Насамперед – це відносини, які є основою конституційного (суспільного та державного) ладу, взаємовідносин особи, суспільства і держави, народовладдя, організації та функціонування публічної влади, правового захисту конституції.

Конституційно-правові принципи та норми є вихідними для усіх та кожної з ін-

ших галузей права, які розвивають та конкретизують їх на іншому рівні. Саме тому, що конституція та інші конституційно-правові акти спрямовані на закріплення та регулювання не всіх та не будь-яких суспільних відносин, а лише фундаментальних, тобто тих, які визначають головні, докорінні, якісні засади держави та суспільства, конституційне право виступає як центральна, основоположна та провідна галузь права кожної окремої країни.

Розвиток національного державотворення та правотворення в Україні ставить перед сучасною конституційно-правовою наукою складні виклики і завдання, від ефективності та своєчасності розв'язання яких залежить майбутнє української державності. Зміст цих завдань полягає, насамперед, у належному та своєчасному теоретико-методологічному забезпеченні конституційних правотворчих і правозастосовних процесів.

У числі фундаментальних завдань та викликів, які на сьогодні виникли перед вітчизняною наукою конституційного права, формування цілісних і комплексних знань про систему конституційного права України, її юридичні особливості та закономірності розвитку і функціонування її норм та інститутів. Цілісна концепція системи конституційного права України в єдності її статичних та функціональних, матеріальних та процесуальних елементів є важливою теоретико-методологічною основою розвитку й удосконалення системи вітчизняного конституціоналізму, чинного конституційного

законодавства разом з Конституцією України, а також конституційної правотворчої та правозастосовної діяльності.

Втім, якщо проблемні питання теорії системи конституційного права як галузі права, її норм та інститутів знайшли своє відображення у працях відчизняних дослідників [15; 29; 38; 42], проблема функцій цієї галузі права залишається майже не дослідженою. Розуміння сутності та змісту функцій конституційного права дає можливість зрозуміти значення цієї галузі права для регулювання суспільних відносин та відповіді на питання про роль і місце конституційного права у суспільстві та державі. У науковій та навчальній літературі з конституційного права дослідження функцій конституційного права відсутні або ж здійснені фрагментарно, на що справедливо звертають увагу сучасні вчені-конституціоналісти [22, с. 417].

Значною мірою такі прогалини у функціональній теорії сучасної конституціоналістики пов'язані з недостатньою вивченістю питання щодо функцій права в цілому. Не зважаючи на те, що проблема функціонування права вже тривалий час є предметом теоретичного аналізу [3; 10; 12; 18; 26], ступінь її наукової розробленості не може бути визнана задовільною, принаймні у силу наступних причин.

По-перше, у сучасній теорії права досі зберігаються інерційні тенденції марксистсько-ленінської теорії держави і права, що в модернізованому вигляді залишається домінуючою у вітчизняній юридичній науці. Так, про функціонування права досі прийнято говорити лише в одному його аспекті – як про функціонування системи норм, які утворені державою та забезпечуються його примусовою силою. Адже традиційно у рамках теорії права поняття норми права розглядалося як правило, яке виходить від держави в особі відповідних посадових осіб або органів [30, с. 297; 39, с. 197]. Ілюстративно у цьому плані є й позиція П. М. Рабіновича, висловлена у статті, розміщеній у Великому енциклопедичному юридичному словнику: «Норма права – формально-обов'язкове правило фізичної поведінки, яке має загальний характер і встановлюється або санкціонується держа-

вою з метою врегулювання суспільних відносин та забезпечується відповідними державними гарантіями його реалізації» [25, с. 533].

По-друге, питання про функціонування права розробляється у більшості випадків, як і раніше, у контексті позитивістського праворозуміння, що неодмінно призводить до нівелювання всього багатоманіття проявів права у суспільному житті, не спроможному правильно відобразити особливості сучасних суспільних процесів та станів. Разом з тим, постановка даної проблеми є можливою в рамках будь-якого із відомих типів праворозуміння [19]. Більше того, її аналіз у такому контексті набуває самостійного теоретичного та практичного значення.

По-третє, сформована на сьогоднішній день теорія функцій права відрізняється дивовижною фрагментарністю ідей, які визначають її зміст: її розвиток йде переважно шляхом механічного накопичення багатьох різноманітних функцій [2; 8; 9; 28; 36; 40]. Крім того, в силу даних фактів теорія функцій залишається допоміжною у системі теорій, які складають загальну теорію права, та не пов'язується з безпосереднім розкриттям природи та сутності права.

По-четверте, у виділенні, описуванні та визначенні зв'язків системи функцій досі переважає хаотичність та певною мірою свавільність, безсистемність: критерії, на підставі яких здійснюється доволі спрощена класифікація функцій, фактично не пов'язані з характеристикою природи права.

Та, по-п'яте, у галузі теоретичних проблем функціонування права доволі помітною стала тенденція до моделювання, теоретичного конструювання права у його дії, аніж відображення дії права в його реальності, в силу чого в цілому склалося неадекватне уявлення про право, яке існує у дійсності, насамперед за рахунок його обмеження тільки державно встановленою або санкціонованою формою [17, с. 7–8].

Враховуючи окреслені позиції, можна зрозуміти складність об'єкта, предмета та методології дослідження комплексу проблем, пов'язаних із функціональною характеристикою права в цілому та конституційного права, зокрема. Вважаємо, що

за проблематикою функціонування права слід визнати статус вихідної, пріоритетної для загальнотеоретичного пізнання права. Але якщо звернення до функціональної характеристики сучасного права має стати завданням світоглядного плану, тоді воно неодмінно має вирішуватися і на філософсько-правовому рівні.

Якщо визнати те, що функціональна характеристика права відноситься до сутнісних, фундаментальних, таких, що виражають його природу, то і в орбіту (предметну область) дослідження втягується не тільки позитивне (в широкому смислі цього слова) право, тобто право, яке дійсно реалізується в соціальній реальності, а і природне право.

У силу цього, значення функціонального підходу у дослідженні феномену права полягає у тому, що він дозволяє, по-перше, глибше засвоїти поняття права, побачити його генезис, історичне призначення та роль у житті суспільства; по-друге, дає можливість науково окреслити сутність та зміст права, його форми у конкретних історичних умовах; по-третє, слугує цілям вдосконалення правової системи суспільства. Функціональний підхід до права дозволяє більш глибоко вивчити тривалий історичний процес виникнення, розвитку, зміни, занепаду, появи правових систем різних типів, видів, форм у різних народів, тобто процес формування та еволюції права. Іншими словами, тільки взяті у сукупності статичні та динамічні характеристики права дозволяють глибше пізнати його природу в цілому, зрозуміти системні якості, розглянути зовнішні форми прояву тощо.

Теоретичному аналізу функцій конституційного права має передувати аналіз функцій права та його джерел в цілому. Такий акцент не є випадковим, враховуючи, що у теорії права найбільш змістовний аналіз отримали функції саме нормативно-правових актів, хоча дослідники доволі фрагментарно зверталися до загального аналізу призначення, соціальної цінності окремих видів джерел права. Найбільш відомий вітчизняний дослідник джерел права Н. М. Пархоменко вважає, що функції джерел права – це такі напрями їх впливу на суспільні відносини, потреба у здійсненні яких породжує не-

обхідність існування джерел права. Цільове спрямування, призначення і завдання джерел права, вказує вона, це складові поняття «функції джерел права», є виявом їх сутності. Теоретичне відокремлення зазначених понять і класифікація функцій джерел права обумовлені методологічним, теоретичним і практичним значенням кожного з них щодо правореалізаційної практики, зокрема застосування їх у регулюванні суспільних відносин [20, с. 14–15].

Слід зазначити, що велика група вчених-теоретиків права під функціями права розуміють обумовлені соціальним призначенням права напрями правового впливу на об'єктивну реальність, у яких виражаються його сутність, призначення та в цілому роль у громадському житті [1, с. 29; 5, с. 91; 10, с. 45]. Так, на думку В. Ф. Погорілка, функції права – це напрями або види впливу права на суспільні відносини, у яких виражається роль і призначення права у суспільстві й державі, його соціальна цінність та найважливіші риси [23, с. 313]. Такого роду дефінітивні конструкції, у яких здебільшого акцент зміщено на телеологічних (рольових, цільових) та аксіологічних (ціннісних) аспектах, дозволяють нам у подальшому розглядати проблеми функцій конституційного права у контексті його спрямованості на визначення і регулювання політичних та інших найважливіших суспільних відносин в економічній, соціальній, культурній (духовній) та інших сферах життя і діяльності суспільства і держави [22, с. 17].

Втім у юридичній науці існують й інші думки щодо функцій права. Зокрема, В. В. Лазарєв зазначає, що вихідні ціннісні засади права полягають у його здатності здійснювати вплив на волю і свідомість людей, і ставить питання про дію права, зазначаючи, що вона вказує на функціонування окремих правових норм і всієї правової системи. Під категорією «дія права», яку В. В. Лазарєв застосовує як рівнозначну категорії «функція права», розуміє його інформаційний, ціннісний, мотиваційний і безпосередньо регулюючий вплив на суспільні відносини в межах певного простору, часу і кола осіб [24, с. 414].

На думку сучасного вітчизняного теоретика права І. М. Ситаря, функція права – це

встановлення на основі культурного відображення правового поля у поле соціальних потреб таких правовідносин, які забезпечили б виконання обов'язків суб'єкта права для підтримання нормальної життєдіяльності людини [28, с. 12–13]. У даному аспекті доволі цінною у процесі дослідження функцій конституційного є позиція цього автора щодо спрямованості дії права на підтримання нормальної життєдіяльності людини, що, у контексті тематики нашого дослідження, може бути інтерпретовано як нормативне забезпечення реалізації прав людини і громадянина, вирішення політичних та інших найважливіших питань в економічній, соціальній, культурній (духовній) та інших сферах життя і діяльності суспільства і держави тощо.

Також у юридичній науці тривалий час дискутувалася проблема щодо схожості сутності та змісту функцій права і функцій держави. Так, на думку А. М. Васильєва, функції права – це основні напрями державного регулювання суспільних відносин. Виходячи з методологічної позиції, згідно з якою право є одним із головних засобів здійснення політики і, природно, державної влади та її функцій, А. М. Васильєв вважав, що функції права, що характеризуються з точки зору соціально-політичного змісту, відповідають функціям держави, оскільки правом регулюються найважливіші відносини в економічному, політичному і духовному житті держави [33, с. 88].

У 50-70-і роки минулого століття у радянській юридичній науці було сформовано понятійно-категоріальний апарат та розроблено методологію самостійного напрямку теоретико-правової науки – теорії функцій держави [6; 7; 11; 41]. Однак, проблематика функціонування держави, незважаючи на її ґрунтовну розробленість більше чверті століття тому, досі зберігає статус однієї з центральних. При цьому процес її становлення, який триває й у даний час, досить суперечливий та неоднозначний. Зокрема, у вітчизняній юридичній науці, як радянського періоду, так і на сучасному етапі, відсутні загальновизнане визначення поняття функцій держави, єдність у поглядах на їх ознаки та види. Це у принципі природно, оскільки поняття функцій держави значною

мірою похідне від поняття держави – явища, яке постійно розвивається, сутність та ознаки якого також складно зафіксувати у загальноприйнятій дефініції. У цьому контексті абсолютно закономірною є відсутність однозначного визначення поняття функцій права, враховуючи відмінності у визначенні поняття «право» та проблеми сучасного праворозуміння [13; 14; 19; 21].

Вчення про функції радянського права було вдосконалене і здобуло завершений вигляд у роботах відомого радянського теоретика права С. С. Алексєєва. Зокрема, він відзначав активну роль права у суспільному житті, як соціально-класового регулятора і вважав, що ця активна роль права найбільш повно виражається в його функціях, під якими вчений розумів напрямки правового впливу, що виражають роль права в організації (упорядкуванні) суспільних відносин [4, с. 187, 191]. Це положення про функції права на довгі роки стало базовим не лише для радянської теорії права, а і для галузевої юридичної науки, у тому числі й для науки радянського конституційного права.

Попри наявність значної кількості наукових праць щодо дослідження функцій окремих галузей права в цілому або їх окремих видів, було б перебільшенням стверджувати, що радянська галузева юридична наука розвинула та вдосконалила положення загальної теорії права. Функції окремих галузей радянського права зводилися до ідеологічного регулятора суспільно-економічних відносин. Так, наприклад, В. І. Шкатулла під функціями трудового права розумів основні напрями правового впливу норм трудового права на суспільні відносини, поведінку, свідомість людей, у яких відображена воля радянського народу, керованого Комуністичною Партією [43, с. 6].

Положення загальної теорії права про функції права так чи інакше відображені й у вітчизняній науці конституційного права [16; 27, с. 11–12; 31; 35; 37]. Зокрема, О. В. Скрипнюк, пов'язуючи функції конституційного права з його соціальним призначенням, вважає, що конституційне право виконує низку функцій, тобто напрямів і видів впливу на суспільні відносини, які зумовлюють його особливе, і навіть унікальне, соціальне призначення [32, с. 25–26].

Також вітчизняні вчені-конституціоналісти досліджували галузеві функції конституційного права через призму функцій Конституції України. Так, Ю. М. Тодика зазначав, що функції конституції – це основні напрями конституційного впливу на суспільні відносини [34, с. 70–80]; на думку В. Ф. Погорілка та В. Л. Федоренка, категорія «функції конституції» виражає цілеспрямовані напрями та види впливу основного закону суспільства і держави на суспільні відносини [22, с. 403]. Схожої точки зору дотримуються й інші вітчизняні вчені-конституціоналісти [31].

Узагальнюючи доктринальні підходи, зроблені у теорії права і держави, а також науці конституційного права, можна зробити висновок, що функціям конституційного права, як галузі права притаманні юридичні ознаки, що розкривають сутність і зміст цієї категорії, зокрема, вони:

– виражають сутність і зміст цієї галузі права, її призначення у суспільстві та державі, а також місце у правовій системі;

– є активним способом дії права, що виражається в утворенні, зміні та припиненні правовідносин, що є предметом конституційно-правового регулювання;

– маючи об'єктивний характер є, з одного боку, формою цілеспрямованої вольової поведінки або діяльності суб'єктів конституційного права, та, з іншого боку, системою юридичних станів, що породжують конституційні права і обов'язки учасників цих відносин;

– є напрями та видами дії конституційного права щодо цілеспрямованого впливу на суспільні відносини;

– безпосередньо пов'язані із системою конституційного права як галузі права, її нормами та інститутами, утворюючи стійкі системно-функціональні, структурні та генетичні зв'язки, що характеризують статичні й динамічні, матеріальні та процесуальні властивості конституційного права;

– перебувають у стійкому синергетичному зв'язку із джерелами конституційного права як галузі права, які є зовнішньою формою об'єктивізації стратегічних магістральних напрямків і видів його впливу на суспільні відносини;

– безпосередньо впливають на конституційно-правові відносини та їх властивості, суб'єктно-об'єктний склад, життєві обставини (конституційні юридичні факти), які породжують, змінюють і припиняють конституційно-правові відносини, а також визначають їх змістовне наповнення;

– знаходяться в органічному зв'язку із функціями конституційного права як юридичної науки та навчальної дисципліни, об'єктивно впливаючи на стан здійснення наукових досліджень і форми навчання, спрямованих на вирішення поставлених перед конституційно-правовою наукою та освітою завдань;

– взаємопов'язані із основними функціями держави, у першу чергу, політичною, економічною, соціальною та іншими, з числа об'єктних функцій, та, законодавчою, виконавчою, судовою, контрольною, інформаційною та інших, з числа її технологічних функцій.

Спираючись на об'єктивні характеристики, функції конституційного права, як галузі права, доцільно визначати як основні напрями та види впливу конституційного права на політичні та інші найважливіші суспільні відносини в економічній, соціальній, культурній (духовній) та інших сферах життя і діяльності суспільства і держави.

Література

1. Абрамов А. И. Проблемы реализации регулятивной функции права / А. И. Абрамов. – М. : Nota Bene, 2005. – 185 с.
2. Абрамов А. И. Проблемы реализации регулятивной функции права : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства ; История правовых учений» /А. И. Абрамов. – Нижний Новгород, 2005. – 26 с.
3. Абрамов А. И. Теоретические и практические проблемы реализации функций права : [монография] / А. И. Абрамов ; под общ. ред. В. М. Ведяхина. – Самара : ООО «Офорт», 2008. – 318 с.
4. Алексеев С. С. Общая теория права : Курс в двух томах. – М. : Юрид. лит., 1981–1982. – Т. 1. – 360 с.
5. Алексеев С. С. Проблемы теории права : Основные вопросы общей теории социалистического права . Курс лекций в 2-х томах. / С. С. Алексеев ; [науч. ред. : Р. К. Русинов ;

- отв. за вып. В. М. Семенов]. – Свердловск : Изд-во Свердл. юрид. ин-та, 1972–1973. — Т. 1. – Свердловск : Изд-во Свердл. юрид. ин-та, 1972. – 396 с.
6. Аулинг Р. Ю. Основные функции социалистического государства (По материалам Эстонской Советской Социалистической Республики) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / Р. Ю. Аулинг. – Л., 1953. – 21 с.
7. Байтин М. И. Сущность и основные функции социалистического государства / М. И. Байтин. – Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1979. – 301 с.
8. Барнашова Л. П. Воспитательная функция права развитого социализма : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история государства и права ; История политических и правовых учений» / Л. П. Барнашова. – М., 1982. – 19 с.
9. Бутузов С. В. Информационная функция права : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства ; История правовых учений» / С. В. Бутузов. – СПб., 2004. – 24 с.
10. Вопленко Н. Н. Сущность, принципы и функции права : учебн. пособ. / Н. Н. Вопленко. – Волгоград : Изд-во Волгогр. ун-та, 1998. – 56 с.
11. Денисов А. И. Советское государство. Возникновение, развитие, сущность и функции. / А. И. Денисов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1967. – 424 с.
12. Карнер И. Социальные функции права / И. Карнер ; [под ред. Я. А. Берман ; пер. Л. В. Геркан]. – М., Петроград : Госиздат, 1923. – 133 с.
13. Лук'янова Г. Ю. Комплементаризм праворозуміння: актуальні наукознавчі аспекти : [монографія] / Г. Ю. Лук'янова. – Львів : ПП Сорока Т. Б., 2014. – 214 с.
14. Національні тенденції та міжнародний досвід сучасного праворозуміння : монографія / [Ю. С. Шемшученко та ін.]; за заг. ред. Н. М. Оніщенко. – К. : Юридична думка, 2013. – 478 с.
15. Носенко О. В. Інститути конституційного права України : проблеми теорії та практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / О. В. Носенко. – К., 2006. – 21 с.
16. Носенко О. В. Функції інститутів конституційного права України (до постановки проблеми) / О. В. Носенко // Матеріали наук.-прак. конф. «Конституційні засади державотворення і правотворення в Україні: проблеми теорії і практики: До 10-річчя Конституції України і 15-ї річниці незалежності України» (м. Київ, 26 червня 2006 р.). Зб. наук. статей ; [за ред. Ю. С. Шемшученка]. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. – С. 230–233.
17. Палазян А. С. Функциональная характеристика права : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства ; История учений о праве и государстве» / А. С. Палазян. – М., 2009. – 47 с.
18. Палазян А. С. Функциональная характеристика права : вопросы методологии : [монография] / А. С. Палазян, В. П. Малахов. – М. Московский университет МВД России, 2009. – 232 с.
19. Палазян А. С. Функциональность права в контексте различных типов правопонимания: история и современность : [монография] / А. С. Палазян. – Краснодар : Краснодарский университет МВД России, 2009. – 100 с.
20. Пархоменко Н. М. Джерела права : теоретико-методологічні засади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Н. М. Пархоменко. – К., 2009. – 32 с.
21. Плавич В. П. Проблеми сучасного праворозуміння. Теоретико-методологічний та філософсько-правовий аналіз : [монографія] / В. П. Плавич. – О. : Астропринт, 2011. – 228, [4] с.
22. Погорілко В. Ф. Конституційне право України. Академічний курс: підруч. : У 2 т. – Т. 1 / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко ; за ред. В. Ф. Погорілка. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – 544 с.
23. Погорілко В. Ф. Функції права / В. Ф. Погорілко // Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 6: Т–Я. – 2004. – 765 с.
24. Проблемы общей теории права и государства : учебник / [под общ. ред. В. С. Нерсесянца]. – М. : НОРМА – ИНФРА-М, 1999. – 832 с.
25. Рабінович П. М. Норма права / П. М. Рабінович // Великий енциклопедичний юридичний словник ; [за редакцією акад. НАН України Ю. С. Шемшученка]. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 992 с.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються проблеми теорії функцій сучасного конституційного права. Аналізуються характерні ознаки функцій конституційного права. Формулюється визначення поняття функцій сучасного конституційного права як основних напрямів та видів впливу конституційного права на політичні та інші найважливіші суспільні відносини в економічній, соціальній, культурній (духовній) та інших сферах життя і діяльності суспільства і держави.

SUMMARY

In article problems of the theory of functions of a modern Constitutional Law are considered. Characteristic signs of functions of a Constitutional Law are analyzed. Definition of concept of functions of a modern Constitutional Law as main directions and types of influence of a Constitutional Law on political and other major public relations in economic, social, cultural (spiritual) and other spheres of life and society and state activity is formulated.

26. Радько Т. Н. Методологические вопросы познания функций права / Т. Н. Радько. – Волгоград : НИиРИО ВСШ МВД СССР, 1974. – 151 с.

27. Сав'як О. В. Правовий звичай у системі джерел конституційного права України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / О. В. Сав'як. – К., 2008. – 20 с.

28. Ситар І. М. Онтологічні функції права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. :12.00.12 «Філософія права» / І. М. Ситар. – Львів, 2008. – 16 с.

29. Сінькевич О. В. Норми конституційного права України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / О. В. Сінькевич. – К., 2003. – 17 с.

30. Скакун О. Ф. Теория государства и права: учебник / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. – 546 с.

31. Скрипнюк О. В. Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики реалізації : До десятої річниці прийняття Конституції України / О. В. Скрипнюк ; [В. М. Литвин (відп. ред.)]. – К. : Академія правових наук України, 2005. – 167 с.

32. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України : академічне видання / О. В. Скрипнюк. – Х. : Право, 2009. – 468 с.

33. Теория государства и права : учебн. / [коллектив авторов; под ред. А. М. Васильева]. – М. : Юрид. лит., 1977. – 472 с.

34. Тодика Ю. М. Конституція України : проблеми теорії і практики : монографія / Ю. М. Тодика. – Х. : Факт, 2000. – 608 с.

35. Тодика Ю. М. Функції Конституції України та її загальна характеристика / Ю. М. Тодика // Вісник Академії правових наук України. – 1997. – № 1. – С. 20–28.

36. Торопов А. А. Восстановительная функция права : Вопросы теории и практики : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория права и государства ; История права и государства ; История политических и правовых учений» / А. А. Торопов. – Нижний Новгород, 1998. – 25 с.

37. Федоренко В. Л. Институт функций конституційного права як елемент системи конституційного права України / В. Л. Федоренко // Часопис Київського університету права. – 2006. – № 4. – С. 86–91.

38. Федоренко В. Л. Теоретичні основи системи конституційного права України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право ; муніципальне право» / В. Л. Федоренко. – Х., 2010. – 40 с.

39. Хропанюк В. Н. Теория государства и права : учеб. / В. Н. Хропанюк. – М. : Интерстиль, 2001. – 382 с.

40. Цикаришвили О. Г. Охранная функция российского права : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства ; История учений о праве и государстве» / О. Г. Цикаришвили. – Саратов, 2008. – 26 с.

41. Черноголовкин Н. В. Вопросы теории функций социалистического государства : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук : спец. 710 «Теория государства и права» / Н. В. Черноголовкин. – М., 1971. – 34 с.

42. Чистоколяний Я. В. Конституційно-правові норми в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / Я. В. Чистоколяний. – К., 2005. – 20 с.

43. Шкатулла В. И. Функции советского трудового права : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. № 12.00.05 «Трудовое право ; Право социального обеспечения» / В. И. Шкатулла. – М., 1980. – 22 с.